

IJTIMOIIY SUBYEKTNING EKOLOGIK HARAKATLARINI ANIQLASH VA TARTIBGA SOLISH

Bobojonov Shohjahon Sharifboyevich

Shahrisabz davlat pedagogika institut o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada odamlarning ekologik harakatlarini belgilash tizimli bo'lib, o'ziga xos namoyon bo'lish shakllari, ob'ektiv va sub'ektiv omillarning o'zaro bog'liqligi, shaxsning atrof-muhit bilan o'zaro ta'siri bilan tubdan oldindan belgilanishini. Shaxs ekologik dunyoqarashini ilmiy-pedagogik kompleksni shakllantirish masalalari ilmiy jihatdan ochib berilgan va dalillangan.

Kalit so'zlar: jamiyat, ekologik talab, ekologiya sohasi, kishilik jamiyati, ekologik harakat, ekologiya, shaxs ekologiyasi, globallashuv, ekologik dunyoqarash, shaxs.

Аннотация: В статье систематизировано определение экологических действий людей, включая специфические формы их проявления, взаимосвязь объективных и субъективных факторов, а также фундаментальную предопределенность взаимодействия личности с окружающей средой. Научно раскрыты и обоснованы вопросы формирования научно-педагогического комплекса экологического мировоззрения личности.

Ключевые слова: общество, экологическое требование, сфера экологии, человеческое общество, экологическое действие, экология, экология личности, глобализация, экологическое мировоззрение, личность.

Ijtimoiy harakatni belgilovchi va tartibga soluvchi omillarni aniqlash va uning ekologik modifikatsiyasi muammoni ilmiy tushunish uchun zarurligi aniq. Shubhasiz, determinizm ijtimoiy-falsafiy ta'limot sifatida voqelikning barcha ko'p darajali aloqalarini tizimli ravishda birlashtiradi, tabiiy va ijtimoiy tuzilmalar yaxlitligini ifodalaydi. Subyektning ongini va ekologik harakatlarini ularning mavjudligining ko'plab ijtimoiy-tarixiy va iqtisodiy omillari bilan belgilashi aniqlovchi omillarga ma'lum bir o'ziga xoslik beradi.

Tabiiyki, odamlarning ekologik harakatlarini belgilash tizimli bo'lib, o'ziga xos namoyon bo'lish shakllari, ob'ektiv va sub'ektiv omillarning o'zaro bog'liqligi, shaxsning atrof-muhit bilan o'zaro ta'siri bilan tubdan oldindan belgilanadi. O'z mohiyatiga ko'ra, u moddiy va ishlab chiqarish faoliyatidan tortib, ijtimoiy sub'ektning ekologik harakatlarining barcha darajalarining bevosita ma'naviy va ekzistensial motivlarigacha bo'lgan o'zaro bog'liq omillarning ierarxik tuzilgan tizimini ifodalaydi.[1]

Shuni ta'kidlash kerakki, insonning ekologik harakatlarini aniqlash nisbatan barqaror, ham cheklangan va vaziyatga bog'liq. Ikkala holatda ham universal va mahalliy omillar o'ynaydi. Birinchi holda, belgilovchi omillarning mohiyati

jamiyatning asosiy tuzilmalarining o'zaro ta'siriga tushirilib, shaxsning ekologik harakatlari odatiy va oldindan aytib bo'ladigan bo'lsa, ikkinchi holda, insonning bunday harakatlari aniq jamiyatda sodir bo'ladigan sifat o'zgarishlariga bog'liq. Ushbu o'zgarishlar g'ayrioddiy bo'lib, yakuniy natijalarni aniq prognoz qilish bilan ularni qat'iy oldindan belgilash mumkin emas.

Shu bilan birga, sub'ektning ekologik harakatlarining deterministik (kauzal) va tartibga soluvchi (maqsadga yo'naltirilgan) tomonlarini tenglashtirish mumkin emas, bu ularni farqlashni talab qiladi. Keng ma'noda tartibga solish (boshqaruv, tashkil etish, boshqarish) belgilanish shakli bo'lsa-da, tor ma'noda bu kontsepsiya qat'iylik tushunchasidan farq qiladi, chunki uni qo'llash ijtimoiy jarayonlar sohasi boshqaruvga mos kelishini tan oladi.

Shunga asoslanib, sub'ektning tartibga soluvchi ekologik harakatlarini tahlil qilishda tadqiqotchilar tomonidan berilgan ijtimoiy harakatning tartibga soluvchi omillarining quyidagi tasnifiga tayanish mumkin:

a) ekologik harakatlarni bevosita tashkil etuvchi normativ hujjatlar (axloq normalari, davlat qonunlari, ijtimoiy boshqaruv, huquqiy tartibga solish va boshqalar);

b) qadriyatlarga yo'naltirilgan tartibga soluvchilar (jamoat ongi, diniy-axloqiy qadriyatlar tizimi, urf-odatlar, an'analar, ekologik harakatlar sub'ektining o'zini o'zi anglashi);

v) ekzistensial regulyatorlar (sevgi, umidsizlik, birdamlik va boshqalar);

d) shaxs, guruh va ijtimoiy hamjamiyat mentalitetidan kelib chiqib, sub'ektning ekologik harakatlarini tartibga solish.1.

Garchi bu masalani har tomonlama muhokama qilish niyatimiz bo'lmasa-da, biz bu yerda bir nechta asosiy jihatlariga to'xtalib o'tamiz. Shuni ta'kidlash kerakki, insonning voqelikni, xususan, ekologiyani o'zgartirishi ijtimoiy-tarixiy jarayonning bir qismidir. Bu shubhasiz tezis bugungi kunda ijtimoiy hayotning jadallashuvi, taraqqiyotning jadallashuvi, ijtimoiy munosabatlarning yanada takomillashib borishi sharoitida ikki inqilob — ilmiy-texnikaviy va ijtimoiy inqiloblarning birikishini ta'minlayotgan sharoitda ayniqsa yaqqol namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birga, yaqin vaqtgacha falsafiy adabiyotlarda ekologik muammolarni tahlil qilishda asosan siyosiy jihatga e'tibor qaratildi. Shubhasiz, ularni ijtimoiy-falsafiy nazariya prizmasidan tadqiq etish hozirgi vaqtda ijtimoiy olimlar uchun hal qiluvchi vazifadir. Bu ko'p jihatdan uning ilmiy va falsafiy asoslilikini ko'rsatish zarurati bilan bog'liq.

Atrof-muhit harakatining ijtimoiy mohiyatini ilmiy nuqtai nazardan turli yo'llar bilan belgilash mumkinligi sababli, bu masalani to'liq ochib berishning hojati yo'q.

Shu bilan birga, ijtimoiy taraqqiyotning ma'lum bir bosqichida odamlar o'zlarining ekologik harakatlarini qanday amalga oshirishlarini e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Shu ma'noda har qanday ob'ektning (tabiat va jamiyat) mohiyatini o'rganish ijtimoiy elementni o'z ichiga oladi. Inson mavjudligidagi ekologik harakatning ijtimoiyligi ikki tomonlama funktsiyani bajaradigan o'ziga xos bilimlar tizimini shakllantirishga

yordam beradi. Bir tomondan, bu noto'g'ri tushunchalar manbai bo'lib xizmat qiladi. Tabiatshunoslik bilimlarining ayrim elementlarining ham bugungi sharoitda chigallashganligi haqidagi illyuziya va mifologiyalarning sababi, ekologik harakatlar tabiatiga zamonaviy dunyoda insonning o'rni ta'sir ko'rsatadi. Boshqa tomondan, aynan ekologik harakatlarning ijtimoiyligi inson faoliyatining o'zgaruvchan mohiyatining manbai, sub'ekt tomonidan qo'yilgan maqsadlarga erishish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Shunday qilib, atrof-muhit harakatining mohiyati va xususiyatlarini aniqlash muammosi faqat ijtimoiy jarayonni o'rganish va inson tomonidan voqelikni o'zgartirish orqali hal qilinadi.

Bu erda biz asosiy narsaning mohiyatiga yaqinlashishimiz mumkin: inson tomonidan voqelikni o'zgartirishning ijtimoiy jarayonini tahlil qilish, uning kontseptsiyasi - ekologik harakatning evristik ma'nosida ayniqsa muhim bo'lgan kategorik vositalardan, faoliyat deb ataladigan yondashuvdan foydalanishni talab qiladi.

Kishilik jamiyati taraqqiyotida ekologik inqiroz boshlanishi bilan sub'ektning ekologik ta'sir ko'rsatish shakllari va usullarini, aynan faoliyat aspektida o'rganish zarurati muhim ahamiyat kasb etadi.

Ekologik inqirozning chuqurlashib borayotgan hozirgi bosqichida, u bizning davrimizning global muammolaridan biriga aylanganda, inson faoliyati kontseptsiyasini sezilarli darajada konkretlashtiradigan ijtimoiy harakat kategoriyasining evristik imkoniyatlaridan ko'proq foydalanishga arziydi.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, ijtimoiy harakat deganda, ushbu hodisaning tadqiqotchilari mavjud ijtimoiy vaziyatni boshqasiga o'zgartirish uchun makon va vaqtda mahalliyashtirilgan ijtimoiy sub'ektning o'ziga xos faoliyati harakatini tushunadilar.

Shu munosabat bilan ekologik harakat ham sub'ekt tomonidan boshqa ijtimoiy harakat shakllari kabi, uni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy omillardan tashqari, ma'naviy omillarni ham o'z ichiga olgan ongli harakat ekanligini ta'kidlash o'rinli bo'ladi. Bu tezisda ekologik harakatni belgilash va tartibga solish, uning jarayonida ma'naviy omillarning ahamiyati to'g'risida muqarrar savol tug'iladi.

Moddiy ishlab chiqarish ijtimoiy faoliyatning boshqa sohalari bilan bog'liq emas, balki ularning asosiy asosi bo'lib xizmat qilishi shubhasiz haqiqatdir. Bu ekologik va boshqa ijtimoiy harakatlarning eng asosiy belgilovchi omilidir. Moddiy ishlab chiqarish ijtimoiy taraqqiyotning ob'ektiv qonuniyatlari orqali inson faoliyatiga va uning ekologik harakatlariga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi, ularning talablari pirovard natijada ijtimoiy sub'ektlarning motivlari va harakatlarida namoyon bo'ladi.

Xulosa qilib odamlarning ekologik xatti-harakatlarini ijtimoiy qonunlar bilan belgilashni sodda tarzda tushunmaslik kerak. Atrof-muhit harakatining aniqlovchi omillari ijtimoiy hayotning ob'ektiv va sub'ektiv tomonlarini o'zaro bog'liqligini ochib beradi va ularning ichki aloqasi sub'ekt tomonidan ommaviy harakatning ushbu

turining yaxlit asosini tashkil qiladi. Binobarin, ijtimoiy belgilanish mexanizmi juda murakkab va noaniqdir. O'z mohiyatiga ko'ra, u moddiy va ishlab chiqarish faoliyatidan tortib, ijtimoiy sub'ektning ekologik harakatlarining barcha darajalarining bevosita ma'naviy va ekzistensial motivlarigacha bo'lgan o'zaro bog'liq omillarning ierarxik tuzilgan ekanligini.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akramov 3. M., Rafikov A.A., Proshloye, nastoyasheye i budusheye Aralskogo morya, T., 1990;
2. Nig'matov A.N., O'zbekiston Respublikasining ekologik huquqi, T., 2004; Rafikov A.A., Geoekologik muammolar, T., 1997;
3. To'xtayev L., Hamidov A., Ekologiya asoslari va tabiatni muhofaza qilish, T., 1994; G'ulomov P.N., Inson va tabiat, T., 1999.
4. Akramov S. Tabiatni muhofaza qilish asoslari S. Akramov. - Dushanbe: Maorif, 2011; Axrorov F. Tojikiston suv havzalari faunasi va uni muhofaza qilish.
5. "Ekologik-axborot jamiyati" jahon sivilizatsiyasi taraqqiyot bosqichi sifatida (mafkuraviy-uslubiy jihat) Kuybar, Vladimir Ivanovich
6. Omonov, Bahodir Nurillayevich. "MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA MINTAQAVIY INTEGRATSIYA-MUAMMOLAR YECHIMINING ASOSIY OMILI." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 4.21 (2024): 529-535.
7. Nurillayevich, O. B. "ЭКОЛОГИК ГЛОБАЛЛАШУВ КОНТЕКСТИДА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ЭКОЛОГИК ВАЗИЯТДАГИ ЎЗГАРИШЛАР." *PHILOSOPHY AND LIFE INTERNATIONAL JOURNAL*, (SI-1) (2022).
8. Омонов, Баходир Нуриллаевич. "Идейно-политический путь просветительского и джадидского движения." *Gospodarka i Innowacje* 44 (2024): 235-242.
9. Omonov, B. N. "O 'zbekiston ekologik siyosatining strategik asoslari." *Философия и право* 28.2 (2024): 41-43.
10. Omonov, Bahodir. "EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK TARBIYANING O 'RNI." *Modern Science and Research* 4.3 (2025): 125-128.
11. Omonov, B. N. (2024). MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA MINTAQAVIY INTEGRATSIYA-MUAMMOLAR YECHIMINING ASOSIY OMILI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(21), 529-535.
12. Nurillayevich, O. B. (2022). ЭКОЛОГИК ГЛОБАЛЛАШУВ КОНТЕКСТИДА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ЭКОЛОГИК ВАЗИЯТДАГИ ЎЗГАРИШЛАР. *PHILOSOPHY AND LIFE INTERNATIONAL JOURNAL*, (SI-1).
13. Омонов, Б. Н. (2024). Идейно-политический путь просветительского и джадидского движения. *Gospodarka i Innowacje*, 44, 235-242.

14. Omonov, B. N. (2024). O 'zbekiston ekologik siyosatining strategik asoslari. *Философия и право*, 28(2), 41-43.

15. Omonov, B. (2025). EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK TARBIYANING O 'RNI. *Modern Science and Research*, 4(3), 125-128.

16. Nomozov, Xurshid. "JAMIYATDA INTERNET-MAKON RESURSLARIDAN FOYDALANISH SOHALARI." *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS* 1.2 (2024): 113-118.

17. O'G'Li, Nomozov Xurshid Shavkat. "YUKSAK AXBOROT MADANIYATI-INTERNET-MAKON RESURSLARIDAN RATSIONAL FOYDALANISH SHARTI." *Research Focus* 2.6 (2023): 105-110.

18. Nomozov, Xurshid. "THREATS TO INFORMATION SECURITY IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS." *Gospodarka i Innowacje* 22 (2022): 229-231.

19. Xurshid, Abdullayev. "GLOBAL MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO 'LLARI." *Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi* 19.1 (2025): 299-303.

20. Shavkat o'g'li, Nomozov Xurshid. "JAMIYATDA INTERNET-MAKON KONTENTLARI TA'SIRIDA SODIR BO 'LAYOTGAN NEGATIV IJTIMOIYLASHUV SHAKLLARI." *TANQIDIY NAZAR, TAHLILiy TAFAKKUR VA INNOVATION G 'OYALAR* 1.2 (2024): 52-58.

21. Nomozov, Xurshid. "JAMIYAT IJTIMOIYLASHUVIDA INSTITUTLARI O'RNI VA INTERNET-MAKONNING UNDAGI O 'RNI." *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION* 1.2 (2024): 83-88.

22. Xurshid, Nomozov. "AXBOROT XURUJLARINING MANBALARI, ULARNING IJTIMOIIY MUHITDA AMALGA OSHISH USULLARI." *Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari* 41 (2025): 632-636.

23. Nomozov, Xurshid. "OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING IJTIMOIIY FUNKSIYASI." *TAMADDUN NURI JURNALI* 1.64 (2025): 253-255.

24. , Nomozov Xurshid Shavkat o'g'li. "YOSHLARNING IJTIMOIIYLASHUVIDA INTERNET TARMOQLARINING O'RNI." *Ilm fan taraqqiyotida raqamli iqtisodiyot va zamonaviy ta'limning o'rni hamda rivojlanish omillari* 5.2 (2025): 27-31.

